



## **Said the Prophet of God: Hadith Commentary Across a Millennium**

Joel Blecher

Oakland: University of California Press, 2018, XIV+272 sayfa.

Hadislerin tedvîn ve hemen ardından tasnifi faaliyetleri neticesinde oldukça çeşitlilik arz eden te'lif ve tertîb biçimleri ortaya konulmuş ve hicri üçüncü asra gelindiğinde hadis ilminin tekâmülüne işaret eden klasik hadis külliyyatı teşekkül etmiştir. Dârülhadislerin kurulmasıyla birlikte hadis öğretimi daha da kurumsallaşmış ve hadislerin geniş kitlelere aktarılması gündeme gelerek mevcut hadis birikiminin doğru ve anlaşılır bir biçimde sonraki nesillere intikali meselesi zuhûr etmiştir. Bu meselenin çözümüne yönelik çabalar neticesinde ise başta şerhler olmak üzere telhis, muhtasar, haşiye, ta'lik gibi te'lif türleri gelişmiştir. Görüldüğü üzere klasik hadis külliyyatının temel metinlerinin yani başta *Sahîhayn* olmak üzere *Kütüb-i Sitte*'ye dâhil diğer kitapların yazılmasının ardından sonraki âlimlerin yapacakları en önemli ilmî faaliyet mevcut kitapları anlamak, açıklamak, tamamlamak, döneminin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde işlemek veya yeniden tasnif etmek ve bilhassa güvenilir bir biçimde sonraki kuşağa aktarmak olmuştur. Böylelikle hadis tasnifinin tekâmülünün zorunlu bir neticesi olarak geniş bir hadis şerh geleneği meydana gelmiştir.

Hadis kitaplarının en güvenilirini kabul edilen Buhârî'nin *Sahîh*'i, üzerinde en çok çalışma yapılan eser olmanın yanı sıra kendisine en fazla şerh yazılan eserlerin başında gelmektedir. Bu sebeple olsa gerek temsili ve etkisi yüksek Buhârî'nin *Sahîh*'i üzerine yapılan şerhleri incelemek suretiyle Joel Blecher'in *Said the Prophet of God* adlı kitabı gelişen siyaset, kültür ve teknoloji bağlamında hadis şerh geleneğinin tarihi süreçteki değişim ve dönüşümünü ele almaktadır. Blecher kitabında İslâm'ın anlaşılması ve yaşanmasında şerhlerin belirleyiciliğinin altını çizerek hadis şârihlerinin kendi sosyo-politik şartlarında *Sahîh*'i tekrar tekrar şerh etmek suretiyle kazandıkları otoritenin önemi ve zaman geçtikçe bu otoritelerin gelenek içerisinde oynadığı rolü üç önemli dönem ve coğrafyadan (Emevî son döneminde Endülüs- Memlük Döneminde Mısır ve Suriye- bugünkü Hindistan ve ötesi) hareketle kronolojik bir biçimde tasvir etmeyi amaçlamaktadır. Kitabında hadis metinlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında siyasî güç ve iktidarın etkisinin altını çizen Blecher, söz konusu kitabının sunumunda Suriye'de katıldığı bir hadis meclisindeki gözlemlerinden de hareketle hadis şârihlerinin siyasî gücün ve iktidarın sözcülüğünü üstlendiğini, yaptıkları hadis derslerinin sadece siyâsî gücün bir açıklaması, ifadesi ve yeniden anlatımından ibaret olduğunu ve hatta hadis şârihlerinin sultanlar tarafından himaye edildiğini iddia etmektedir.

Bugüne dek Batı’da hadis üzerine yapılan çalışmalar hadislerin rivâyet süreci, sıhhati, hadis kitaplarının güvenilirliği, kanonikleşme aşamaları gibi meselelere yoğunlaşmışken Blecher söz konusu kitabıyla hadislerin ve hadis kitaplarının tekrar tekrar şerhedilme gerekçeleri, bazı hadis şerhlerinin ve şârihlerinin uzun süre gücünü ve etkisini sürdürürken diğerlerinin silinip gitme sebepleri, aynı hadisin karmaşık sosyo-kültürel, siyasî güçler, teknoloji, zaman, mekân ve muhataplarına göre tarihî süreçte kazandığı anlam çeşitliliği gibi meseleler bağlamında hadis şerh geleneğini tartışmaya açmış gibi gözükmektedir.

Blecher’in Princeton Üniversitesi’nde hazırladığı *In The Shade Of The Sahih: Politics, Culture And Innovation in an Islamic Commentary Tradition* (İslâm şerh geleneği çerçevesinde *Sâhîh*’in gölgesinde siyaset, kültür ve teknoloji) adlı doktora tezinin gözden geçirilmiş hali olan kitabı üç bölümden meydana gelmektedir. Kitabın Endülüs Emevîleri dönemini ele alan birinci bölümünde yazar Endülüslü âlim Ebü’l-Velid el-Bâcî’nin (ö. 474/1081) Hudeybiye antlaşmasıyla ilgili hadisi açıklarken Hz. Peygamber’in aslında ümmi olmadığını ima ederek antlaşma metnine bizzat kendisinin ismini yazdığını ifade etmesi sonucu yaşadığı problemleri ve kendini savunmak üzere çabalarını ele almaktadır. Blecher el-Bâcî’nin uzlaşmacı bir tavır sergileyerek geleneğe bağlılığını örneklendirmek suretiyle hadis şerhleri ile toplum arasındaki etkileşime işaret etmektedir (s. 27-29).

Endülüs’e ayrılan bölümde tâzir cezasının uygulanması ile ilgili farklılıklara geniş yer ayıran Blecher, bu konuya çalışması boyunca tekraren değinerek meselenin şârihler tarafından mekân ve zamana göre nasıl farklı şekillerde yorumlandığını göstermeye çalışmaktadır. Konuyla ilgili Buhârî’nin *Sahih*’inde geçen üç hadis metnini örnek veren Blecher bu hadislerin Malikî mezhebinin daha önceki yorumuna muhalif bir şekilde Zahirî mezhebince lafzi manasına göre yorumlandığını anlatmaktadır (s. 35- 42). Söz konusu tartışmaların bol miktarda farklı düşüncelere sebep olmasını hadislerin her bir mezhebin kendi düşünce sistemiyle tutarlı bir şekilde açıklanma mecburiyeti ile gerekçelendiren Blecher sosyal, siyasî ve entelektüel kabullerin şârihler için belirleyiciliğine dikkat çekmektedir.

Kitabın ikinci bölümü, hadis şerh geleneğini Memlükler zamanındaki Mısır ve Suriye bağlamında ele alarak İbn Hacer’in (ö. 852/1449) *el-Fethü’l-Bârî*’sine genişçe yer vermiştir. Yetiştirdiği ilmi geleneğin de tesiriyle İbn Hâcer hadis ilminin çeşitli sahaslarında yazdığı yüz yetmişe yakın eserle ilmi maharetini göstermiş hadis sahasındaki üstün yerini kanıtlamıştır (s. 77). Blecher’in bu bölümde üzerinde durduğu konu İbn Hacer’in Aynî’ye (ö. 855/1451) yönelttiği intihal suçlamasıdır ve her iki âlim de burada dönemin sultanının himayesini kazanmak üzere rekabet etmiş gibi sunulmaktadır (s. 60). İntihal suçlamasına maruz

kalan bir diğere isim ise Süyûtî'dir (ö. 911/1505) ki Blecher'a göre bu durum öğrenci ve rakiplerin hadis meclislerinde yapılan şerhleri hocaya herhangi bir atıf yapmaksızın kopyalaması veya 'yayımlaması'ndan kaynaklanmaktadır ve söz konusu uygulama Memlûkler döneminin ilmî özelliklerindedir. Âlimler arasındaki rekâbetin sultanlar huzurunda gerçekleşen derslerde de devam ettiğinden bahseden Blecher, âlimlerin toplum tarafından benimsenip sultanların himayesini kazanmaları ile ilmî yeterlilikleri özellikle hafıza güçleri ve bunu nasıl kullandıkları arasında bir irtibat gözetmektedir. İbn Hâcer'in *Fethü'l-Bârî*'sinin farklı yazmalarını da mukayese eden Blecher onun yazım aşaması boyunca eserini gözden geçirerek yaptığı değişikliklerin takibini yapar ve bunun metnin mükemmelliğine yaptığı katkılardan bahseder.<sup>1</sup> Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'inin bab başlıklarının izahının başlı başına şerh geleneğine yaptığı önemli katkıları detaylı bir şekilde inceleyen Blecher, sonraki eserler tarafından Buhârî'nin eserine koyduğu bab başlıklarının takip edilmesini standartlaşmanın önemli bir göstergesi kabul etmektedir (örneğin; İbn Züknûn'un *el-Kevâkibü'd-derârî fi tertibi Müsnedi'l-İmâm Ahmed 'alâ ebvâbi'l-Buhârî* adındaki çalışması, s. 120). Son olarak Blecher, farklı şerh türlerinin varlığına da işaret ederek Memlûkler dönemi şerh yazıcılığının genel karakteristiğinin oldukça hacimli eserler yazmak olduğunu ancak Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) *Tenkîh* adlı çalışmasının muhtasar yeni bir şerh türü olarak sonraki âlimlere örneklik teşkil ettiğini söylemektedir (örneğin Süyûtî'nin *et-Tevşîh*'i de böyle bir çalışmadır, s. 131).

Kitabın üçüncü bölümünde Blecher, bugünkü Hindistan'ı ele alarak İngiliz sömürgecilik faaliyetlerinin Ehl-i Hadis ve Diyûbend gruplarının şerh çalışmalarına etkisini ortaya koyma çalışmaktadır. Bu bölümde Blecher iki grup arasındaki rekâbeti her birinin temsil ettikleri ekollerin görüşlerini tezkiye için Buhârî'nin *Sahîh*'ine yaptıkları şerhler bağlamında Diyûbendî âlim Keşmirî (ö. 1875/1933) ve Ehl-i Hadis'ten Sıddık Hasan Han (ö. 1307/1890) üzerinden anlatmaktadır. Blecher, Keşmirî ve Sıddık Hasan Han'ın eserlerinde Ortaçağ'da yaşamış Mısırlı ve Arap âlimlere sık sık atıf yapmak suretiyle üstünlük elde etme gayretini bu dönemin şerhciliğinin ayırt edici bir özelliği olarak görür ve geleneğe bağlı kalma, geleneğin devamı olma vurgusu gibi görülebilecek bu durumu ülküleştirilmiş bir Arap geçmişi olarak tanımlamaktadır (s. 162).

Blecher kitabının sonuç kısmında ise hadis şerhlerinin günümüzde bazı radikal gruplarca televizyon yayınları, sosyal medya imkânlarının da yardımıyla kendi propagandalarını yapmak üzere kullanımından bahsetmektedir.

Blecher bu kitabında geniş bir tarihî süreçte sosyal ve politik bağlamından

1 Nitekim Blecher Süleymaniye yazma eserler kütüphanesinde yaptığı incelemeler neticesinde *Fethü'l-Bârî*'nin daha erken dönemlere ait bir nüshasını bulduğunu ve bu nüshanın kitabın matbu halinden epey farklı olduğunu iddia etmektedir.

hareketle hadis şerh geleneğini pratik etkisi ve gücü bakımından ele almıştır. Yazar, seçtiği olay ve durumların temsil gücünü arttırmak amacıyla olsa gerek daha çok Buhârî'nin *Sahih*'ine yapılmış şerhleri ve İbn Hâcer, Aynî, İbn Hazm (ö. 456/1064), Suyûtî, Zerkeşî gibi önde gelen âlimleri örnek olarak seçmiştir. Geçmişten bugüne hadis şerh literatürünün ve hadis şerh geleneğinin geniş bir tasvirini ortaya koyan Blecher'in kitabında ele aldığı örneklerin fazlalığı, kullandığı görsel malzemenin bolluğu, çeşitliliği ve bizzat hadis meclislerine katılmak suretiyle yaptığı gözlemler gibi somut veriler dikkat çekicidir.

Son olarak, Blecher'in kitabı Batı'da hadis şerhleri üzerine yapılan ilk çalışmalardan biri olma özelliği taşımakta ve bu alanı kendinden sonra gelen araştırmacıların ilgisine sunmaktadır. Blecher, İslâm düşünce tarihini birçok parçadan müteşekkil büyük bir girift hikâye olarak görmekte ve bu girift hikâyeyi bağlı olduğu hem sosyal hem de tarihî bağlamından hareketle entelektüel kırılmalar da dikkate alınarak değerlendirmek ve bu anlama çabasında sosyal bilimlerin pek çok metodolojisinden yararlanmak gerektiğine vurgu yapmaktadır. Görülmektedir ki, Blecher Batılı bir tarihçi olarak takip ettiği öncü paradigmadan hareketle hadis şerh geleneğini incelemekte ve değerlendirmektedir. Öte yandan sosyal ve tarihsel bağlama göre hadislerin farklı okuma biçimlerinin geliştiğini dolayısıyla hadis şerhlerinin de bu bağlamdan hareketle değerlendirilmesinin lüzumuna işaret edip kitabında sık sık "rakip", "farklı ekol", "sultan himayesi" vurgusu yapmasını Ignaz Goldziher'in hadislerin büyük kısmının İslâm'ın hicri ilk iki asırda geçirdiği dinî, tarihî ve sosyal gelişmenin bir sonucu olduğu iddiasının bu defa şerh literatürü üzerinden yeniden dillendirmesi gibi okumak mümkün gözükmektedir. Zira her ne kadar Blecher, sosyal tarihçilerin aksine hadis şerhciliğini sadece siyasi güç, iktidar merkezli okumanın yanlışlığına vurgu yapsa da verdiği örnekler ve anlattığı olaylarla şârihlerin hadisleri yorumlarken iktidara yaklaşma ve böylece çıkar elde etme çabasında buldukları gibi yanlış bir resim çizmektedir. Bu bağlamda söz konusu çalışma Batı'daki hadislerin rivayet süreci, sıhhati, hadis kitaplarının güvenilirliğine dair çalışmaların ve mevcut paradigmanın bir devamı ve fakat ilk defa hadis şerh geleneğiyle ilgili yeniden söylenmiş hali olarak kabul edilebilir. Netice olarak, bir şerh için gerekli standartlar, bir şerhi mükemmel, zamansız yapan ya da anlama biçimini normatif kılan nedir, İbn Hacer gibi birisi için hem bir tüccar olup hem de ticaretle ilgili hadisleri şerh etmenin neticesi nedir gibi meseleler bağlamında hadis şerh geleneğiyle ilgili daha pek çok çalışma meraklısının ilgisine muhtaç gibi gözükmektedir.

**Dilek Tekin**

(Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı)